

JURNAL

ПЕНТРȢ РЕSПÎNDIРЕА ШТIИNЦЕЛОРȢ̆ NАТȢРАЛЕ ШI ЕSАКТЕ, ÎN ТОАТЕ КЛАSЕЛЕ

Pediџeatȣ̆

de

PROFESOR DOCTOR IULIU BARASH.

№ 40.	(Anȣлȣ̆ алȣ̆ treiлеа)	Бȣкȣрешtĭ	30 Oktomвrie, 1858.

Koпрindереа: Despre Stȣdiĭ astpoпomiче — Agave шi Aloe. — Aерȣлȣ̆ otрънitȣ̆.

Stȣdiĭ astpoпomiче.

Despre лȣnъ, saȣ̆ sateлitȣлȣ̆ пъmîntȣлȣĭ.

(Ȣrmape.)

Mȣnџiĭ че se aflъ împreџiȣрȣлȣ̆ marџinii emisferei лȣneĭ че прiвеште кътpe noĭ, sîntȣ̆ foapte ȣшорĭ de mъsȣpatȣ̆; fiindȣ̆ къ телеsкопȣлȣ̆ ne apatъ în aчеste локȣрĭ mȣntoase къ черкȣлȣ̆ лȣminosȣ̆ че околеште лȣna, ese чева afapъ. Aчеastъ eшipe afapъ пȣind'o în anaлоџie кȣ mъpimea optiкъ a лȣneĭ, ne apatъ adeвърata mъpime a aчеstopȣ̆ mȣnџĭ. Dapȣ̆ aчеastъ metodъ o пȣtemȣ̆ întреввinџa пȣmaĭ ла aчеĭ mȣnџĭ че se aflъ пе околȣлȣ̆ marџinii лȣmineĭ лȣnape, шi кape aȣ̆ o deosевitъ mъpime. De aчеea, spre a mъsȣpa чеĭ-л-алџĭ mȣnџĭ în лȣnъ, s'a întреввinџatȣ̆ o altъ metodъ maĭ inџenioasъ, adiкъ a mъsȣpa înълџimea mȣnџiлорȣ̆ лȣnapĭ dȣпъ ȣmвра че арȣнкȣ̆ în dosȣлȣ̆ лорȣ̆. Este штiȣtȣ̆ къ шi пе пъmintȣ̆ пȣtemȣ̆ afla înълџimea ȣnȣĭ mȣnte daкa mъsȣpъmȣ̆ ȣmвра лȣĭ (maĭ кȣ seamъ seapa шi dimineaџa кîndȣ̆ ȣmвра este лȣngъ) лȣîndȣ̆ шi seama ла direкџiȣnea къderei razeлорȣ̆ soapeлȣĭ пе пъmîntȣ̆ în aчеstȣ̆ minȣtȣ̆. Apoĭ fiindȣ̆ къ în totȣ̆ minȣtȣлȣ̆ штimȣ̆ direкџiȣnea къderei лȣmineĭ soapeлȣĭ asȣпра лȣneĭ (asta însъшĭ ne apatъ înвîrtirea лȣneĭ), de aчеea mъsȣpîndȣ̆ ȣmвра че ne apatъ телеsкопȣлȣ̆ în лȣnъ,

о съ пȣtemȣ̆ face о конклȣsiȣne кȣратъ асȣпра адевъратеĭ лорȣ̆ мъриme.— Bedeцĭ акȣmȣ̆ ачеаstъ skaръ de конклȣsiȣne лȣкратъ de înцелепцiȣnea omeneaскъ, каре îнчепе кȣ прiнчiпȣрiле челе maĭ simпле, ка кîndȣ̆ înaintea окiлорȣ̆ noștrii, шi se съвîршеаште кȣ челе maĭ înaлte шi sȣблime deskoперiрĭ але адевърȣлȣĭ челȣĭ maĭ departe de noĭ.— Акȣmȣ̆ кредȣ̆ къ sîntem toцĭ înkredinцацĭ къ s'aȣ̆ пȣtȣtȣ̆ мъsȣра мȣнцiĭ din лȣnъ!

Dȣпе че шtimȣ̆ къ sîntȣ̆ мȣнцĭ în лȣnъ, ба înкъ ȣniĭ de о мъриme estраордiнаръ, treбȣe съ ne întreбъmȣ̆: че каȣzъ аȣ̆ prodȣsȣ̆ eшirea ачестoрȣ̆ марĭ мȣнцĭ? Ȣniĭ din astronomĭ аȣ̆ zisȣ̆ къ каȣza а fostȣ̆ ȣnȣ̆ фокȣ̆ în sînȣлȣ̆ лȣneĭ; алцiĭ аȣ̆ къȣtatȣ̆ aceastъ каȣzъ în апъ; iatъ totȣ̆ ачеа desбatере despre каре amȣ̆ ворбitȣ̆ ла istoriка formaцiȣniĭ пъмîнtȣлȣĭ.— Dарȣ̆ aiчĭ ла лȣnъ, аȣ̆ simfatȣ̆ плȣtoniштiĭ, fiindȣ̆ къ negreшitȣ̆ къ нȣ s'арȣ̆ fi пȣtȣtȣ̆ face asemenea мȣнцiĭ ръtȣnzĭ, regȣлацĭ din каȣza ȣnȣĭ potopȣ̆ saȣ̆ altȣ̆ evenimentȣ̆ апоsȣ̆; de ачеа sîntemȣ̆ siлiцĭ а ne înкiнȣi къ gazele чеntрале але лȣneĭ аȣ̆ ridiкatȣ̆ pe sȣpraфаца sa, ачеште мȣнцĭ цirantiчĭ; întreбîndȣ-ne: de че n'aȣ̆ ridiкatȣ̆ gazele чеntрале але пъмîntȣлȣĭ ла noĭ asemenea мȣнцĭ цirantiчĭ? Ne пȣtemȣ̆ da ръspȣnsȣлȣ̆, къ коажа пъмîntȣлȣĭ fiindȣ̆ мȣлtȣ̆ maĭ tаре шi maĭ апъсътоаре de кîtȣ̆ коажа лȣneĭ (dȣпъ о калкȣлъ matematiкъ шtimȣ̆ къ о бȣкатъ de materie че кîntъреште pe пъмîntȣ̆ 5 ока, treбȣe съ fie în лȣnъ de 5 орĭ maĭ ȣшоаръ шi съ кîntъреаскъ нȣmaĭ о ока); апоĭ pe пъмîntȣ̆ fiindȣ̆ шi о atmosferъ апъсътоаре, каре нȣ este în лȣnъ; de ачеа gazele чеntрале але noastre аȣ̆ prodȣsȣ̆ нȣmaĭ niште esплȣsiȣnĭ de вȣлканĭ, прекȣmȣ̆ niште кȣтremȣre, d'арȣ̆ n'a пȣtȣtȣ̆ ridiка мȣнцiĭ пînъ ла înълцime de 20 шi пînъ ла 30 mile, ка gazele чеntрале лȣnаре în înпȣлsȣлȣ̆ лорȣ̆ tаре, лiберȣ̆ шi фъръ împiedikърĭ! De ачеа нiчĭ нȣ sîntȣ̆ вȣлканĭ în лȣnъ.

Sîntȣ̆ ȣnȣ̆ altȣ̆-felȣ̆ de pete че ni se înфъцiшеазъ (прin teleskopȣ̆) pe sȣpraфаца лȣneĭ. Sîntȣ̆ челе кȣноskȣte sȣбtȣ̆ нȣmire de *mърĭ* saȣ̆ *oчeane* de каре хартеле лȣneĭ nomeneskȣ̆ мȣлtȣ̆. Ȣнеле din еле sîntȣ̆ în комȣнiкацiȣne кȣ мȣнцĭ прin niште шанцȣрĭ, ка каналȣрiле.— Aчestea potȣ̆ fi рiȣрĭ каре se варсъ din поалеле мȣнцiлорȣ̆ în aчeste мърĭ. Мъриле dакъ sîntȣ̆ ȣмплȣte кȣ адевъратъ апъ, saȣ̆ кȣ altȣ̆-felȣ̆ de fлȣidȣ̆, нȣ пȣtemȣ̆ шti. În ȣнеле локȣрĭ în лȣnъ vedemȣ̆ о лȣminъ maĭ tаре, tokmaĭ ка ла noĭ кîndȣ̆ soареле se resfrînцe кȣ о лȣminъ maĭ tаре pe sȣpraфаца апеĭ.

Лîngъ amîndoъ полȣрiле але лȣneĭ, vedemȣ̆ aceastъ mаре de о фацъ maĭ албъ шi maĭ strълȣчitoаре. Чine dар нȣ se gîndеште aiчĭ ла amîndoъ мърiле поларе пъмîntештĭ, каре treбȣe съ se înфъцiшеzе локȣitорiлорȣ̆ лȣнарĭ tokmaĭ кȣmȣ̆ se înфъцiшеазъ aceste doъ pete але лȣneĭ, окiлорȣ̆ noștrii? Ne este dарȣ̆ ertatȣ̆ а ne înкiнȣi къ aceste doъ pete албе în лȣnъ, ne însemneазъ локȣрĭ de amîndoъ мърiле поларе în лȣnъ.

Афаръ de nomenitele doъ felȣрĭ de pete, гъsimȣ̆ pe sȣpraфаца лȣneĭ înкъ doъ pete însemnate tokmaĭ în mijлокȣлȣ̆ ариеĭ лȣneĭ, în regiȣnea еkȣatорȣлȣĭ съȣ̆. Aceste doъ pete еkȣatорiале, каре sîntȣ̆ пȣse într'о клimъ totȣ̆-d'аȣna калдъ, шi foarte favoraбiлъ pentrȣ крештереа vegetaлелорȣ̆, ne face о impresiȣne ка кȣmȣ̆ арȣ̆ fi eшite dintr'о царъ акоперitъ кȣ о vegetaцiȣne богатъ каре нȣ încetează а înfлори нiчĭ iарна.

În toate планетеле аȣ̆ гъsitȣ̆ astronomiĭ о atmosferъ (înveлiшȣлȣ̆ ȣnȣĭ аерȣ̆ grosȣ̆); аȣ̆ кȣnoskȣt'о прin resfrînцереа razeлорȣ̆ лȣmineĭ soареlȣĭ че ne аратъ teleskopȣлȣ̆ împрецiȣрȣлȣ̆ *околелорȣ̆ планетелор*. О foarte mikъ atmosferъ а лȣneĭ s'a înfъцiшatȣ̆ ла *Шreterȣ̆* ка о nanглiкъ чернiе че околеште марцinea лȣmineĭ sале шi мъsȣrînd'о, s'a гъsit d'о мъриme de 8000 пiчioаре; прin ȣрmаре de 29 de орĭ maĭ mikъ шi maĭ sȣбцiре de кîtȣ̆ atmosfera пъмîntеаскъ; о asemenea atmosferъ sȣбцiре нȣ este în stаре а пȣрta нȣорĭ, прin ȣрmаре нȣорiĭ нiчĭ о datъ нȣ se аратъ în лȣnъ; de ачеа пȣtemȣ̆ fi înкredinцацĭ къ нiчĭ о datъ нȣ плоъ шi нȣ ninцe în лȣnъ; dарȣ̆ ȣnde нȣ este плоае нiчĭ ninsoаре, акоlo нȣ potȣ̆ esista нiчĭ animале, нiчĭ плантe avîndȣ̆ о organisaцiȣne (о komposiцiȣne) аналоагъ кȣ ачеа а пъмîntȣлȣĭ.— О altъ kestiȣne este, dака вeцetалеле шi animалеле лȣнаре нȣ sîntȣ̆ formate dȣпъ ȣnȣ̆ планȣ̆ potrivitȣ̆ кȣ kondiцiȣнеле fisiче але глобȣлȣĭ лорȣ̆ (лȣna). Креаторȣлȣ̆ лȣmeĭ n'a fostȣ̆ нiчĭ о datъ мърцinitȣ̆ în креацiȣнеле sале, шi în înalta sa intelicenцъ а шtiȣtȣ̆ а forma челе maĭ variaбiле fiinцe, potrivite кȣ variaбiлеле modȣрĭ але esistenцiĭ

лорȣ̆. Ȣнȣ̆ omȣ̆ нȣ поate tрърї macapȣ̆ 10 miнȣte fъръ ръсȣfлape, пе kîndȣ̆ копiлȣлȣ̆ în бȣрta mȣmeĭ, tръеште 9 лȣнĭ fъръ ръсȣfлape, adiкъ în локȣлȣ̆ пȣлmȣнiлорȣ̆, pesȣfлъ елȣ̆ кȣ бȣрiкȣлȣ̆! De ачееа, нȣ tребȣе съ не mirъmȣ̆ dакъ гъsimȣ̆ în лȣнъ niште ȣрme але ȣнȣї domenȣ̆ вецetaлȣ̆ шi animaлȣ̆, шi кiарȣ̆ niште ȣрme foapte inteресante de o soцietate înцелеантъ, fъръ de a гъsi п'акъло niште kondiцiȣнĭ fisiче каре sîntȣ̆ de o неапъратъ trебȣinцъ пентрȣ вeцetaлeлe шi animaлeлe tepestре.— Аша a шi înкредinцatȣ̆ вestitȣлȣ̆ *Грȣitȣizenȣ̆* къ лȣна este локȣitъ нȣ нȣmaĭ de animaле, dapȣ̆ шi de ȣнȣ̆ felȣ̆ de oamenĭ (*seлeniцĭ*). Eлȣ̆ s'a întemeiatȣ̆ în ачеastъ idee, пе niште apгȣmente лȣate de o aktiвitate perȣлатъ шi înцелеантъ че a гъsitȣ̆ în лȣнъ; fiindȣ̆ къ ȣnde гъsimȣ̆ ȣрme de лȣкрȣрĭ fъкȣte de o perȣлaritate eksaktъ, аколо trебȣе съ не înкiнȣimȣ̆ къ a лȣкратȣ̆ o mînъ înцелеантъ. Аша, спре esemплȣ, възîndȣ̆ пе пъmîntȣлȣ̆ nostpȣ ȣнȣ̆ aлеiȣ̆ dpentȣ̆ de арборĭ tъeцĭ кȣ o deoseбitъ perȣлaritate, trебȣе съ не înкiнȣimȣ̆ къ ачеstȣ̆ aлеiȣ̆ trебȣе съ fi fostȣ̆ fъкȣtȣ̆ de oamenĭ dapȣ̆ нȣ din sine. Kîndȣ̆ dapȣ̆ авemȣ̆ în лȣнъ (ziче *Грȣitȣizenȣ̆*) în mizлoкȣл sȣпpafeцeĭ saле, ка niште шанцȣрĭ dpente каре sîntȣ̆ foapte бine комбinate ȣнȣлȣ̆ кȣ aлtȣлȣ̆, fъкîndȣ̆ o figȣръ perȣлатъ кȣ ȣнгiȣрĭ perȣлate арxitektoniче; kîndȣ̆ вedemȣ̆ ачеste шанцȣрĭ съвîрșindȣ-se în niште нete mapĭ foapte perȣлate каре нȣ поate fi aлtȣ̆ nimikȣ̆ de kîtȣ̆ ораше лȣнаре, але кърора шoseле sîntȣ̆ nomeniteле лiniĭ saȣ̆ шанцȣрĭ dpente; оаре нȣ sîntem нȣtopisaцĭ a хotъpĭ къ лȣна este локȣitъ de fiinцe înцелеnte?— Апоĭ kîndȣ̆ iаръшĭ вedemȣ̆ niште нete mapĭ perȣлate în лȣнъ, апропiindȣ-se ȣна к tpe aлta în лinie dpeaнтъ, шi пе ȣрmъ desпърцindȣ-se, saȣ̆ ȣна skimбîndȣ̆ dipeкцiȣнea fȣгîndȣ̆, пе kîndȣ̆ челе-л-aлtъ o ȣрmeazъ în înaintapea eĭ оаре н'аре imaцinaцiȣнea noastpъ ȣнȣ̆ dpent кȣвînt a не ziче къ aiчĭ авem ȣн spektakoл de o бътълie a seлeniцiлорȣ̆, ла каре asistъmȣ̆ noĭ кȣ teлeskoaпeле noastpe, прекȣmȣ̆ поate къ aȣ̆ asistatȣ̆ seлeniцiĭ кȣ teлeskoaпeле лорȣ̆ ла бътълiiле de *Аȣstpeлiцȣ̆*, *Лiпska*, *Вaтерло* шi ла aлte карнацiȣрĭ пъmînteштĭ prodȣse прin o eksорбitantъ amбiцiȣне a ȣнора dintр'aĭ nostpiĭ, de каре seлeniцiĭ (спре fеriчipea лорȣ̆!) н'aȣ̆ штiȣtȣ̆ nimikȣ̆?— Iatъ, лekторȣле, o matepie destȣлȣ̆ de богатъ пентрȣ гîndipiле noastpe.

Desпре înfлȣinцa корпȣрiлорȣ̆ черештĭ, ȣнȣлȣ̆ асȣпра aлtȣia.

Oбiektȣлȣ̆ aptiкoлȣлȣĭ nostpȣ de акȣmȣ̆, ва fi o kestiȣне din челе maĭ imпортante în Astpoнomie, o проблеmъ каре în totȣ̆ timпȣлȣ̆ a окȣпatȣ̆ inteлiцenцa oameniлорȣ̆ лȣminaцĭ.— Ачеastъ kestiȣне este: ȣnde sîntȣ̆ aiîpnate, soapeле, лȣна шi steлeле ка съ нȣ kazъ? De чева кȣе mapĭ? Dapȣ̆ ачеste кȣе în че sîntȣ̆ еле în tъpite? Бътȣte поate în чева skîndȣрĭ mapĭ kîtȣ̆ лȣmea! Dapȣ̆ чine цine ачеste skîndȣрĭ ка съ нȣ kazъ? Шi аша niчĭ o datъ нȣ se съвîрșеште întpeбареа noastpъ adiкъ: кȣmȣ̆ se поate ка soapeле, лȣна шi steлeле съ нȣ kazъ?— De kîndȣ̆ este лȣmea fъкȣtъ, oameniĭ în toцĭ sekoлiĭ ш'aȣ̆ fъкȣtȣ̆ ачеastъ întpeбаре.— Апоĭ кȣ ачеastъ kestiȣне este *лeгатъ ȣна maĭ комплiкатъ*, adiкъ: de че se miшкъ soapeле, лȣна шi steлeле шi нȣ staȣ̆ niчĭ o datъ în локȣ̆? Sîntȣ̆ еле чева лȣкрȣрĭ вiĭ? Прекȣmȣ̆ кредеа шi mapeле fiлosofȣ̆ *Apistoteлȣ̆*. Ачеasta нȣ не intpъ în капȣ̆ къ soapeле nostpȣ съ fie ȣнȣ̆ animaлȣ̆ miшкîndȣ-se кȣ пiчioapeле saле! Апоĭ dакъ нȣ sîntȣ̆ корпȣрĭ вiĭ, чine ле îmпinцe спре a мерцe totȣ̆ 'nainte шi a нȣ sta niчĭ ȣнȣ̆ minȣtȣ̆? Dȣmnezeȣ̆! Adeвърате Dȣmnezeȣ̆! Кредem шi noĭ къ Dȣmnezeȣ̆ este isворȣлȣ̆ челȣ̆ d'întîiȣ̆ aлȣ̆ tȣtȣлорȣ̆ miшкъpiлорȣ̆ шi aлȣ̆ tȣtȣлорȣ̆ aktiвitъцiлорȣ̆ în лȣme; dapȣ̆ Dȣmnezeȣ̆ a întokmitȣ̆ лeцiле Natȣpeĭ каре лȣкpeazъ neînчetatȣ̆ în toatъ etepnitatea, кȣ o konsekȣenцъ totȣ̆ d'aȣna în sine комплеtъ.— Dакъ чеasopnikȣлȣ̆ meȣ̆ ȣmблъ miшкîndȣ̆ poateле saле în бȣzȣнарȣлк meȣ̆, negpeшitȣ̆ къ se miшкъ прin Dȣmnezeȣ̆, fiindȣ̆ къ forцa eлaстiкъ каре prodȣче ȣmблetȣлȣ̆ чеasopnikȣлȣĭ meȣ̆, este o крeaцiȣne Dȣmnezeeaskъ; кȣ toate ачеstea, omȣлȣ̆ înцелentȣ̆ кaȣtъ totȣ̆ d'aȣna dȣпъ каȣsa fisiкъ чеа de апроапе каре a prodȣsȣ̆ ȣmблetȣлȣ̆ чеasopnikȣлȣĭ, adiкъ dȣпъ *mekanismȣлȣ̆* лȣĭ. Asemenea черчetape dȣпе каȣseле fisiче, trебȣе съ se ȣрmeze прetȣtindinea în stȣdiȣлȣ̆ Natȣpeĭ.

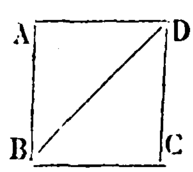
Dȣmnezeȣ̆ не a dъpȣitȣ̆ înцелепчiȣнea кȣ каре не пȣtemȣ̆ esплiка каȣseле *fisiче* але tȣtȣлорȣ̆ fenomeneлорȣ̆ че ni se *înfъцiшeazъ* în ачеastъ лȣme, шi вoindȣ̆ *чine*-ва a ръspȣнde ла вре-o kestiȣне fisiкъ че 'ĭ fачem zikînd „Dȣmnezeȣ̆ ле a fъкȣtȣ̆!“ Atȣнчea s'apȣ̆ deпъpta de misiȣнea

sa de omȣ, ар кълка кiар opdineлe лȣĭ Dȣmnezeȣ; арȣ пърȣsi demnitatea sa ȣmanъ, zikîndȣ: adio шtiinцeлорȣ! Adio чiвiлisaцiȣne! Adio deskoпeрiрiлорȣ omeneшtĭ!

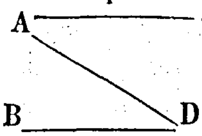
Kestiȣnea despre каȣsa miшкърiĭ планeтелорȣ, а ръmasȣ inesпликаbiлъ пînъ ла *Isakȣ-Nestonȣ*.— Întр'ȣnȣ алтȣ локȣ amȣ аpътatȣ къ о întîmпларе foapte комȣнъ, adiкъ къderea ȣneĭ поаme asȣпра капȣлȣĭ лȣĭ Nestonȣ, adopmitȣ fiindȣ sȣбtȣ ȣmбра ȣnȣĭ pomȣ, а adȣsȣ пе ачestȣ џenіȣ џigantiкȣ ла deskoпeрirea леџeĭ atракцiȣneĭ, prin каре нȣ nȣmaĭ къ а гъsitȣ ȣнȣ ръсnȣnsȣ ла проблема mapе „кȣmȣ staȣ корпȣрiле черештĭ sȣsȣ шi нȣ kadȣ? De че se miшкъ totȣ d'aȣna шi нȣ staȣ?“ Dapȣ а шi demonstratȣ prin калкȣле къ omȣлȣ este în stape а кȣmпъni prin inteлiџenцa sa, греȣtatea tȣtȣлорȣ корпȣрiлорȣ черештĭ пînъ ла ȣnȣ fȣndȣ, шi кiарȣ а kîntърi opĭ-че корпȣ aflîndȣ-se пе sȣpfaцa fiекъріia din planete saȣ пе sȣpfaцa soapeлȣĭ! Аша, spre esemплȣ, шtimȣ акȣmȣ prin калкȣлȣ, întр'ȣn кiпȣ foapte лъmȣрit, къ ȣn корп каре kîntъреште ла noĭ 5 ока, пȣindȣ'лȣ în лȣпъ, арȣ fi трeбȣitȣ съ kîntъреaskъ nȣmaĭ о ока, dapȣ пȣindȣ'лȣ în soape, трebȣe съ aibъ о греȣtate de 180 ока.—

Шtimȣ къ fie-каре корпȣ нȣ поаte съ se miшче, фъръ вр'о пȣtepe каре съ'лȣ îmпiнгъ; dapȣ atȣnчĭ se miшкъ корпȣлȣ dpeptȣ în dipeкцiȣnea îmпiнџeрiĭ; asemenea, fie-каре корп miшкîndȣ-se, нȣ поаte înчeta de ачeastъ miшкаре пînъ нȣ ва da în dpȣmȣ'ĭ de вре-о пiedikъ каре съ'лȣ опpeaskъ. Ачeastъ леџe џeнepaлъ а корпȣрiлорȣ, se кiamъ леџe de *inepтatea корпȣрiлорȣ*.

Съ лъmъ dapȣ, spre esemплȣ, о пiatръ каре шade nemiшкatъ пе пъmîntȣ; съ пȣnemȣ înaintea eĭ ȣнȣ калȣ каре s'o трагъ spre miazъ-zi кȣ о iȣцeaлъ de а înainta ȣнȣ stînжinȣ пе fie-каре minȣtȣ; atȣnчĭ пiatpa se ва miшка în ачeastъ dipeкцiȣne кȣ zisa iȣцeaлъ; апоĭ пȣindȣ înaintea пietpeĭ înкъ ȣнȣ asemenea калȣ, atȣnчĭ пiatpa о съ se miшче totȣ spre miazъ-zi кȣ о iȣцeaлъ îndoitъ, adiкъ de doĭ stînжinĭ пе minȣtȣ.— Акȣmȣ съ черкъmȣ а пȣне în dosȣлȣ пietpeĭ ȣнȣ калȣ ка s'o трагъ spre miazъ-noapte, înкъ калȣ fiindȣ totȣ аша tape ка ȣнȣлȣ din чeĭ пȣшĭ în dipeкцiȣnea контpаръ; atȣnчĭ пiatpa tot se ва miшка spre miazъ-zi ȣnde sîntȣ пȣшĭ doĭ каĭ, dapȣ к'о iȣцeaлъ nȣmaĭ d'ȣнȣ калȣ (de ȣнȣ stînжinȣ пе minȣtȣ) adiкъ pepzîndȣ жȣmъtate din iȣцeaла eĭ, din каȣza fopцiĭ опоsante че о траџe ла о dipeкцiȣne контpаръ.— Dapȣ кîndȣ пȣnemȣ înaintea пietpeĭ doĭ каĭ ка съ о трагъ spre miazъ-zi, шi аiчĭ asemenea doĭ каĭ în dosȣлȣ пietpeĭ ка съ о трагъ spre miazъ-noapte, atȣnчĭ пiatpa ва sta în локȣ nemiшкîndȣ-se пiчĭ de кȣmȣ, fiindȣ къ amîndoъ fopцeлe опȣse sîntȣ еквале (potpivit-). Fisiкȣлȣ ziче акȣmȣ: fopцeлe *mekaniче* (miшкъtoape) sîntȣ în *еквiлiбрȣ* (кȣmпънъ) în ачeastъ пiatpъ!— Dapȣ съ faчemȣ о алтъ черкаре! Съ пȣnemȣ ла ачeastъ пiatpъ ȣнȣ калȣ ка съ о трагъ spre miazъ-zi, шi totȣ de о datъ ȣнȣ алтȣ калȣ ка съ о трагъ spre ръсъритȣ; че о съ iasъ акȣmȣ? О съ iasъ, къ пiatpa se ва miшка spre dipeкцiȣnea opizontȣлȣĭ каре se aflъ în *mizлокȣ* între ръсъритȣ шi între miazъ-zi; însъ iȣцeaла miшкъpiĭ пietpiĭ ва fi maĭ пȣцinȣ de ȣнȣ stînжinȣ пе minȣtȣ; ачeastъ miшкаре se кiamъ *резȣлtantъ*. Dакъ воiцĭ а afла кȣ кîtȣ ачeastъ iȣцeaлъ резȣлtantъ este maĭ miкъ de кîtȣ ȣнȣ stînжinȣ, faчeцĭ о simплъ фiгȣръ џеometpiкъ (a, б, c, d,) каре se кiamъ *параллелограмȣ* (adiкъ ȣnde fie-каре din amîndoъ латȣрeлe опоsante, А Б кȣ C D, пpeкȣmȣ Б C кȣ А D еквале), апоĭ трацеџĭ лiniea А C (diaгоналъ), шi înкiпȣiцi-въ къ пiatpa se aflъ în А, ȣнȣ калȣ о траџe spre Б (adiкъ лiniea А Б въ înфъцiшeazъ iȣцeaла ачestеĭ miшкъpĭ), ȣнȣ алтȣ калȣ о траџe spre D (лiniea А D въ înфъцiшeazъ iȣцeaла miшкъpiĭ de ал доiлеа кал) atȣnчĭ о съ se miшче пiatpa în лiniea diaгоналъ А C. Ачeastъ diaгоналъ ва fi tot d'aȣna maĭ miкъ de кîtȣ латȣрeлe пе кîndȣ ȣнгiȣлȣ А ва fi maĭ mapе de кîtȣ ȣнȣ ȣнгiȣ dpeptȣ (de 90 гpade); dapȣ din контpа, ачeastъ diaгоналъ каре не пpesenteazъ iȣцeaла резȣлtanteĭ, ва fi maĭ mapе de кîtȣ fie-каре din латȣре, кîndȣ se ва afла пiatpa în ȣнгiȣлȣ Б (кîndȣ este maĭ miкъ de кîtȣ 90°) шi de ȣnde ȣнȣ калȣ о ва траџe spre C шi алтȣлȣ spre А.— Ачeastъ faptъ о шtiȣ шi подapiĭ каре лȣкреazъ ла podрiле ȣмблътoape

асȣпра рîȣрілорȣ че аȣ ȣнȣ кȣрсȣ репеде. Înкіпȣіці-въ къ рîȣлȣ кȣрџе în direкціȣnea de ла А кътре С (fiгȣра 7); nodaрії se afлъ în партеа dreaптъ а рîȣлȣі în А врîndȣ а тrече пе партеа stînгъ шi а ажȣnџе ла пȣntȣлȣ D. atȣnчї nodaрії слободȣ подȣлȣ în А îлȣ îmпinџе dreпtȣ кътре Б, апоï fiindȣ къ пе кîndȣ подȣлȣ плȣтеште din А кътре Б, апа рîȣлȣï îлȣ îmпinџе în жосȣ, de ачееа în лoкȣ de а мерџе dreпtȣ în Б, подȣлȣ ва мерџе în кȣртеziшȣлȣ апеï în лinie diaгоналъ saȣ resȣлtantъ А D шi ва ажȣnџе în D. Аша darȣ utimȣ къ ȣнȣ корпȣ

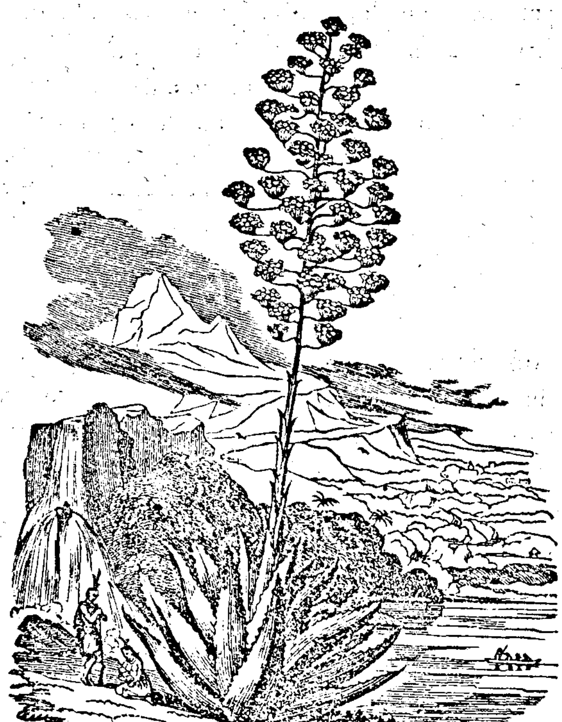
каре se afлъ în mішкаре resȣлtantъ, приimindȣ о îmпinџере пȣоъ totȣ în direкціȣnea resȣлtanteï, atȣnчї корпȣлȣ se ва mішка totȣ în aчeastъ direкціȣne, însъ кȣ о iȣцеалъ îndoitъ; din контра, dакъ aчeastъ пȣоъ îmпinџере пȣ ва fi datȣ în direкціȣnea resȣлtanteï, чi ва fаче кȣ dînsa ȣнȣ ȣнгiȣ, atȣnчï о съ iасъ о пȣоъ resȣлtantъ totȣ дȣпъ прinчiпȣріле maï sȣsȣ espȣse; апоï dакъ aчeste îmпinџерï se ворȣ repeta totȣ d'aȣna din noȣ, atȣnчï în totȣ minȣtȣлȣ ворȣ еші resȣлtante пȣоï; прin ȣрmаре корпȣлȣ пȣ so ва пȣtea mішка într'о лinie dreaптъ, чi ва fаче о *лinie кȣрвъ* în ȣмблетȣлȣ съȣ.— Iatъ акȣмȣ проблема чеа mаре, resолȣтъ!

(Ва ȣрма)

Agave шi Aloë.

Aчeste doъ плante пъсȣte în sȣдȣл Амерічеï între каре de mȣлте orï s'а fъкȣtȣ о konfȣziȣne, sintȣ foapte ремаркабiле în mȣлте рапорте.

I. Плanta Agave (Agava Americana) este d'о deosebitъ frȣmȣseцe. Еа se пȣмеште în лiмба вȣлгаръ «Aloë» шi este кȣлtivatъ în гръdiniле seirniорiлорȣ mаrï în Еȣропа, пеntrȣ deosebiteле караkteріле sале interesante. Къчï о Agave este, ка съ zічемȣ аша, ȣнȣ Antiкȣ. Кîndȣ strъmошȣлȣ а съditȣ о Agavà, поate къ tокmaï în zileле strъпеpotȣлȣï, еа ва îнчепе а înflori; къчï трече *шеаï-zечï, шапtе-zечï шi кеарȣ о sȣtъ de aнï* пînъ кîndȣ о Agavâ îнчепе а înflopi. Кîndȣ съ вiтъ чiне-ва ла о Agavâ de вîрsta de 60 saȣ 70 de ani, о гъсеште паркъ ȣн черк

Agava Americana.

торiкȣ пъstrîndȣ пȣмеле оаmeniлорȣ каре аȣ mȣрitȣ de mȣлtȣ. În astȣ-feлȣ de stаре ръmîne Agavâ ȣнȣ semiseколȣ шi кеарȣ ȣнȣ seколȣ шi sîntȣ mȣлцї din пропrietарії Agavelor каре пȣ s'а вреdnічitȣ а trъі пînъ а ведеа кȣмȣ о agavâ înfлореште. De ачееа кîndȣ о agavâ îнчепе а înflopi, este о zi de сърбътоаре în Мексiко шi în алте църï але сȣдȣлȣï Америчеï ȣnde креsкȣ Agave.

Semniле ка о Agavâ ва съ înflopeaскъ este къ, în mizлокȣлȣ короанеï foiлорȣ, ȣnde ла тoate челе-лалте плante esistъ ȣнȣ трȣнкiȣ каре лiпseште аiчï, аколо se вȣе акȣмȣ ка ȣн трȣнкiȣлецȣ sȣбціре каре din zi în zi креште maï iȣте, апоï iȣцеала крештереï sале este atîta de mаре în кîtȣ în timпȣ de 8 zile, трȣнкiȣлецȣл а ажȣns de mȣлте orï ла о mъріme de 30 шi 40 пічioаре adeкъ ла mъріmea ȣнеï kase de doъ катȣрï шi гrosimea лȣï аре asemenea ȣнȣ пічiорȣ în diamеtrȣ. Тotȣ aчeстȣ трȣнкiȣлецȣ, че se пȣмеште «Ampa» (Hampe) este акоперit кȣ niште foiџе mічï în fорmа ȣнеï лanче, апоï пе вîрfȣл съȣ поартъ ȣн spiкȣ de flopï каре купrinde mii de florï. S'а

saȣ о короанъ de flopï џiganтiче de mъріme de 5 пînъ ла 7 пічioаре, de гrosimea ȣнеï skîndȣрï гроасе шi d'о формъ estraordinaрiъ. Aчeste foï esȣ dreпtȣ din пъmîntȣ, întокmaï ка fрȣnzeле пъпȣdieï. Оаmenii аȣ обiчеiȣ de sапъ пȣмеле лорȣ пе foiле Agaveï шi кîte odatъ о asemenea foae поate servi ка ȣнȣ Almanах is-

пꙋтъраtŭ пînъ ла 4000 fлорĭ întp'ꙋn asemenea spikŭ saŭ чiоркinъ. Пeste kîte-ва zile, maĭ desŭ întp'o поапtе, s'aꙋde ꙋnŭ sгомоtŭ mape кꙋ zбꙋкnitꙋpa ка a ꙋnꙋĭ tꙋn; aчeasta este каꙋzat npin deskiderea бꙋбоачiлорŭ ачesторŭ miĭ de fлорĭ, atꙋnчĭ fлоареа съ desвоаlъ, face fpꙋкte шi seminцe, пе ꙋрmъ плanta съ вeшtежеaшtе; къчĭ Agava înfлореште пꙋмаĭ о datъ în viеаца eĭ шi întp'adeвъpŭ apŭ fi npea mꙋлtŭ пentpꙋ о плantъ каре чepe ꙋnŭ timпŭ d'ꙋnŭ sеколŭ апроапе, пentpꙋ о sinгꙋpъ înfлоpipe, ка съ se бꙋкꙋpe înкъ de *mai* mꙋлte înfлоpipĭ. Dapŭ din pъдъчina плantеĭ moapte, se sꙋe о алtъ плantъ пꙋъ.

Sпеца чеа maĭ комꙋnъ de Agave каре se гъseskŭ în гpъdinile Eꙋponeĭ, este sпеца пꙋmitъ Agava Americana каре a fostŭ întpodꙋsъ în Eꙋpopa în anꙋлŭ 1561 din sꙋdꙋлŭ Ameрiчeĭ. In Italia шi sꙋdꙋлŭ Eлвeцieĭ a peꙋшitŭ bine dapŭ în nopdꙋлŭ Afpiчeĭ шi în Siчiлiea съ aflъ în stape sълбatiкъ.

În Amepiкъ moae foiлe чeлe гpoase але ачeстеĭ плante шi skotŭ dintp'însеле niшte fipe гpoase de каре fакŭ stpanгꙋpĭ, aце, рогожinĭ ш. ч. л. Dapŭ Мeksiкaniĭ antiчĭ aŭ întpeбꙋinцatŭ ачeste fipe de каре aŭ fъкꙋtŭ ка ꙋnŭ feлŭ de xîptie de skpisŭ.

Este în Мeksiко о алtъ sпецъ de Agavâ (A. Mexicana) каре дъ zъхарŭ, adeкъ dꙋпe че a ажꙋnsŭ ла о vîpstъ de 1 ½ anĭ, pꙋпe foiлe sꙋбцipĭ din пъꙋntpꙋ плanteĭ; atꙋnчĭ eaꙋъ din плanta о zeamъ dꙋлче каре, dꙋпe че s'a feptŭ шi ръчitŭ, dъ ꙋnŭ feлŭ de zaхapŭ foapte плъкꙋtŭ. Dapŭ amestекîndŭ ачestŭ zaхapŭ кꙋ апъ шi esпꙋindꙋ'лŭ ла о кълдꙋpъ потpiвitъ în timпŭ de 4—5 zile, înчепе съ feapбъ ка vinꙋл saŭ bepea în пivniцъ шi дъ о бъꙋtꙋpъ foapte spipitoasъ пꙋmitъ «Pulque» каре este foapte în favopŭ ла Indienĭ, înкъ maĭ în favopŭ de kîtŭ »Цꙋiка« ла ꙋniĭ пpietenĭ de kîpчꙋmъ ла noĭ.

În aptiкoлꙋлŭ viitopŭ вomŭ вopbi despre a doa плantъ кꙋ каре s'a кꙋnfꙋndatŭ плanta Agave, adeкъ de плanta Aloë.

Aepꙋлŭ otpъvitŭ.

Aepꙋлŭ otpъvitŭ face de mꙋлte opĭ въtъmъpĭ mapĭ шi nenopoчipĭ în societatea oameneaskъ; къчĭ izвopeшte în mꙋлte локꙋpĭ întp'ꙋnŭ modŭ natꙋpaлŭ saŭ aptifiчiaлŭ, fъpъ s'o шtimъ; anoĭ kîndŭ izвopeaшte ꙋnŭ asemenea npodꙋкtŭ în кътiцimĭ neste mъsꙋpъ, negpeшitŭ къ tpeбꙋe съ devie въtъmъtopŭ.

Aepꙋлŭ otpъvitŭ кonpinde mꙋлtŭ din gazŭ aчidŭ каpboniкŭ шi чeva aepŭ кꙋpatŭ. Despre izвopꙋлŭ съŭ natꙋpaлŭ, шtimŭ чeлe ꙋpmъtoape: În mꙋлte локꙋpĭ d'asꙋпpa пъmîntꙋлꙋĭ съ гъseшte izвoape saŭ fîntîne de каре eaꙋъ ка ꙋnŭ gazŭ saŭ aepŭ, (gazꙋлŭ aчidŭ каpboniкŭ,) saŭ къ din ачeste fîntîne eaꙋъ о апъ înкъpкatъ кꙋ gazŭ aчidŭ каpboniкŭ; asemenea апъ съ пꙋmeskŭ «*бopвisŭ*». În Fpanцensbadŭ este о fîntînъ кꙋ апъ minepaлъ în каре gazꙋлŭ aчidŭ каpboniкŭ se aflъ în кътiцimĭ atîta de mapĭ în kîtŭ neînчetatŭ съ aꙋde пе sꙋпpafaца апeĭ, ꙋnŭ sгомоtŭ шi о *mîшкаре* шi апа skoate neînчetatŭ бꙋшiчĭ de gazŭ. О алtъ fîntînъ mꙋлtŭ maĭ бoгatъ пentpꙋ npodꙋчepea gazꙋлꙋĭ aчidŭ каpboniкŭ, sîntŭ пъmꙋniĭ пoшtpiĭ шi a tꙋtꙋpopa animaлeлopŭ din каре eaꙋъ neînчetatŭ aчidŭ каpboniкŭ; anoĭ aчidŭ каpboniкŭ съ *npodꙋче* шi în toate вetpiлe noastpe ꙋnde se apde лemne, în toate чimitipiлe noastpe ꙋnde se împꙋtpezeskŭ корпꙋpiлe mopцiлopŭ пpeкꙋmŭ шi în toate fabpiчiлe шi indꙋstpie ꙋnde se deskomпꙋne matepiĭ opганiчe (s. e ла fabpiче de лꙋmînъpĭ шi de sъпꙋnŭ, ла tabaчie, destiлepie în пivniца ꙋnde fepбe vinŭ saŭ bepe ш. ч. л.); din toate ачeste локꙋpĭ eaꙋъ gazŭ aчidŭ каpboniкŭ în mape aбondinцъ.

Gazꙋлŭ aчidŭ каpboniкŭ saŭ aepꙋлŭ otpъvitŭ este maĭ гpeŭ de kîtŭ aepŭ кꙋpatŭ, de ачeea kîndŭ se aflъ împpeꙋnъ кꙋ aepꙋлŭ кꙋpatŭ, чeлŭ otpъvitŭ каde жosŭ шi aepꙋлŭ pъmîne sꙋsŭ, de ачeea în ꙋneлe каверне шi пivniце ꙋnde se aflъ aepꙋлŭ otpъvitŭ, e пepiколŭ ка съ апleче чine-va кꙋ капꙋ în жosŭ, къчĭ atꙋnчĭ pъsꙋflъ ачestŭ aepŭ; пе kîndŭ pъmîindŭ кꙋ капꙋ dpeptŭ în sꙋsŭ, пꙋ'ĭ пasъ nimiкŭ; fiindŭ къ aкoлo pъsꙋflъ

аерȣ̆ кȣpatȣ̆. Dapȣ̆ апа înгite аерȣлȣ̆ otpъвitȣ̆ în волȣтȣpĭ еквале (adікъ ȣnȣ̆ волȣтȣ̆ кȣвікȣ̆ апъ, înгite ȣnȣ̆ волȣтȣ̆ кȣвікȣ̆ ачidȣ̆ карвопікȣ̆) шi kîndȣ̆ se ȣpmeazъ o npesiȣne (апъsape) mape asȣnpa апеĭ, atȣnчĭ апа înгite шi maĭ mȣлtȣ̆; dapȣ̆ kîndȣ̆ ачeastъ npesiȣne înчeteazъ, чea maĭ mape napte a газȣлȣĭ ачidȣ̆ карвопікȣ̆ easъ кȣ o mape esплȣziȣne. Ачeasta e кaȣza kîndȣ̆ deskidemȣ̆ o stiклъ de вopвisȣ̆ saȣ̆ de шamnanie, къ donȣлȣ̆ este asвîpлitȣ̆ кȣ o mape fopцъ шi sгomotȣ̆; къчĭ în вopвisȣ̆ ка шi în шamnanie se aflъ adȣnatȣ̆ npin апъsape, mȣлtȣ̆ газȣ̆ ачidȣ̆ карвопікȣ̆ шi kîndȣ̆ deskidemȣ̆ donȣлȣ̆, газȣлȣ̆ easъ к'ȣnȣ̆ mape sгomotȣ̆.

Dapȣ̆ eatъ o чipкȣmstanцъ кȣpioasъ.— Ачestȣ̆ газȣ̆ каpe este o otpaвъ mape nentpȣ плȣmȣniĭ, este totȣ̆ d'o datъ ȣnȣ̆ npinчinȣ̆ nȣtpitiвȣ̆, плъкȣtȣ̆ шi sъnъtosȣ̆ nentpȣ stomaкȣ̆. De ачeea ne плаче atita de mȣлtȣ̆ въȣtpa de вopвisȣ̆, de вepe nȣmitȣ̆ плȣцepȣ̆, de апъ de Seidliz, de вinȣ̆ шamnanie шi întp'ȣnȣ̆ кȣвîntȣ̆ de toate флȣideле каpe fepвȣ̆.

Кȣалitatea газȣлȣĭ ачidȣ̆ карвопікȣ̆ d'a къdea жosȣ̆, s'apatъ întp'ȣnȣ̆ modȣ̆ intepesantȣ̆ ла ȣneле кaвepne saȣ̆ пeштepe. S. e. în «кaвepna кîinilopȣ̆» în Neaпoлĭ, fie-каpe вoiaжop вede къ пe kîndȣ̆ елȣ̆ nȣ пътimeштe maĭ nimikȣ̆ kîndȣ̆ intpъ аколо, ȣnȣ̆ кîine asвîpлitȣ̆ în ачeastъ кaвepnъ. îndatъ kade în asfiksie saȣ̆ лешine шi apȣ̆ mȣpi dakъ nȣ s'apȣ̆ гръвi чine-ва a'лȣ̆ skoate шi a'лȣ̆ apȣnка iȣte în апъ каldъ. În ачeastъ кaвepnъ. stpata otpъвitъ ȣmплȣtъ кȣ аерȣ̆ otpъвitȣ̆ sъ sȣe de ла fȣndȣлȣ̆ кaвepneĭ ла o înълцime nȣmaĭ de 10 цолȣpĭ; maĭ sȣsȣ̆, ачestȣ̆ аерȣ̆ se amestekъ din че în че maĭ mȣлt кȣ аерȣл кȣpatȣ̆ în kîtȣ̆, ла înълцimea копnȣлȣĭ o omȣлȣĭ devine inoчentȣ̆ шi omȣлȣ̆ noate sъ ръsȣfле аколо fъpъ въtъmape; dapȣ̆ kîndȣ̆ ȣnȣ̆ omȣ̆ s'apȣ̆ кȣлка аколо жosȣ̆, apȣ̆ mȣpi шi елȣ̆ îndatъ. Dapȣ̆ în алte локȣpĭ ȣnde izвopaштe iapȣ̆ газȣ̆ ачidȣ̆ карвопікȣ̆ шi каpe este adȣnatȣ̆ în къtimĭ maĭ mapĭ în adînчimea ачestopȣ̆ локȣpĭ, аколо se apatъ вoiaцiopiлopȣ̆ dpentȣ̆ кȣpiozitate, infлȣinцa ачestȣĭ газȣ̆ asȣnpa ȣneĭ лȣmînъpeĭ anpinsъ каpe, kîndȣ̆ o въгъ чine-ва în stpateлe npofȣnde înaвȣцite кȣ mȣлtȣ̆ ачid карвопік, лȣminapea înчene sъ apzъ кȣ o fлакъpъ maĭ deвiлъ, napкъ алвastpie anoĭ въгîndo înкъ maĭ adînкȣ̆, лȣminapea sъ stinцe кȣ totȣлȣ̆.

Ачeastъ чipкȣmstanцъ dъ o noвaцъ вȣnъ шi saлȣtap e nentpȣ ȣniĭ oamenĭ каpe sîntȣ̆ siлiцi sъ se погоаpe în nivniцe adînчĭ ȣnde este de temȣtȣ̆ къ акȣло noate sъ fie adȣnatȣ̆ o къtime mape d'ачidȣ̆ карвопікȣ̆; adeкъ tpeвȣe sъ intpe аколо цiindȣ̆ o лȣminape anpinsъ шi кȣ kîtȣ̆ se погоаpъ maĭ жosȣ̆, кȣ atît sъ ваце maĭ вine de seamъ ла fлакъpa лȣmînъpeĭ. Kîndȣ̆ ачeastъ înчene sъ apzъ nȣmaĭ пe вîpfȣлȣ̆ fitiлȣлȣĭ, saȣ̆ kîndȣ̆ sape кȣ totȣлȣ̆ din fitiлȣ̆ шi apde ла o înълцime de kîte-ва цълȣpĭ neste fitiлȣ̆ napкъ sвȣpîndȣ̆ în аерȣ̆, atȣnчĭ nȣ tpeвȣe sъ maĭ nainteze în nivniцъ, къчĭ e nepiкȣлosȣ̆; fiindȣ̆ къ este ȣmплȣtъ кȣ аерȣ̆ otpъвitȣ̆.

Mȣлцĭ вoiaцiopĭ aȣ̆ deskpisȣ̆ ȣnȣ̆ локȣ̆ пe insȣла Iava, че se nȣmeштe «валеа otpъвitъ». Ачeastъ вале каpe ape fopma ȣnȣĭ kazanȣ̆ mape aвîndȣ̆ ȣnȣ̆ diametpȣ ка de 50 stînжinĭ шi o adînчime ка de 10, este аша de otpъвitъ în kîtȣ̆ opĭ-че omȣ̆ saȣ̆ animaлȣ̆ каpe intpъ аколо, îndatъ kade moptȣ̆. Вoiaцiopiĭ zікȣ̆ ка ȣitîndȣ-se чine-ва sȣsȣ̆ пe mapцinea валiĭ, вede ȣnȣ̆ snектакoлȣ̆ tpistȣ̆: oseminte de oamenĭ шi d'animaле zъкîndȣ̆ аколо ка пe ȣnȣ̆ чimitipȣ̆ шi skeлeteле лopȣ̆ окȣnîndȣ̆ poziцiȣnea каpe aȣ̆ aвȣt kîndȣ̆ aȣ̆ intpatȣ̆ în вале шi kîndȣ̆ 'ĭ-a апȣкatȣ̆ moaptea npinitъ. Ȣniĭ npetindȣ̆ къ otpaвъ ачestȣĭ локȣ̆, npoвine d'ȣnȣ̆ apвopȣ̆ otpъвitȣ̆ каpe кpeштe аколо шi a къpȣia esaлaцiȣne dъ moapte tȣtȣpopa fiinцeлopȣ̆ вie; dapȣ̆ алцiĭ npetindȣ̆ шi maĭ кȣ dpentȣ̆ кȣвîntȣ̆ къ ачeasta npoвine d'аерȣлȣ̆ otpъвitȣ̆ кȣ каpe este ȣmплȣtъ ачeastъ вале; къчĭ кeapъ în Еȣpona sъ гъseштe în ȣneле локȣpĭ asemenea въĭ otpъвite (npeкȣmȣ̆ în Цepmaniea în валеа nȣmitъ Bruhl thal лîнгъ лакȣл de Laach).

Ачestȣ̆ аерȣ̆ otpъвitȣ̆ каpe easъ din sînȣлȣ̆ *пъmîntȣлȣĭ*, dovedeштe къ *în ачeste локȣpĭ* esistъ în adînчimea sînȣлȣĭ пъmîntȣлȣĭ o акцiȣne волканікъ enepцікъ ȣnde se npodȣче totȣ̆ d'aȣna ачestȣ̆ газȣ̆. Dapȣ̆ газȣлȣ̆ fiindȣ̆ fepвinte, sȣindȣ-se în sȣsȣ̆, ȣnde întîлneштe пe dpȣmȣ̆ în stpateле пъmîntȣлȣĭ вp'o вînъ de апъ, se împpeȣnъ кȣ dînsa шi atȣnчĭ easъ d'asȣnpa пъmîntȣлȣĭ niшte хаȣȣze d'апъ fepвinte ȣmплȣte de газȣ̆ ачidȣ̆ карвопікȣ̆ шi d'алte minepaле topite шi ачeste ane sîntȣ̆ кȣnoskȣte sȣв nȣmipe *d'апъ tepmaлȣ шi minepaлȣ* каpe oamenĭ ле întpeвȣinцeazъ nentpȣ fелȣpitĭ d'ȣzaцe medikaле

Dapŏ nȣ e bine ka sъ bea чine-va prea mȣltŏ din apa înkъrkatъ kȣ gazŏ aчidŏ karbonikŏ (borbisŏ) kъчĭ îĭ dъ ameцealъ шi îĭ slъbeшte bederea.

Amŏ zisŏ maĭ sȣsŏ kъ sîntŏ шi alte izvoare d'aerŏ otrъvitŏ pe пъmîndŏ, adekъ penȣteroasele vъtre ȣnde arde lemne шi alte materiĭ inflamabile. Dapŏ maĭ kȣ seamъ kîndŏ se arde varŏ în kȣptoare, desvoltъ mȣltŏ gazŏ aчidŏ karbonikŏ; kъчĭ petrile kȣ kare este pavatŏ oraшȣlŏ nostrȣ, sъ deosebeskŏ kȣ petre de varŏ kȣ kare klъdimŏ kasele noastre, nȣmaĭ prin diferinцa kъ în petrile de pavaцiȣ, varȣlŏ (kalчiȣlŏ) este legatŏ kȣ gazŏ aчidŏ karbonikŏ. pe kînd în petre de var kare ne adȣчe de la Tirgoviшte Шirna ш. ч. л.. aчestŏ gazŏ este gonitŏ afarъ prin arderea varȣluĭ în kȣptoare, apoĭ atȣnчĭ sъ faчe varŏ viŏ kare пȣindȣlŏ în apъ, krapъ, sъ înkъlzeшte шi amestokatŏ kȣ nisipŏ dъ o moчirlъ bȣnъ de klъdire. Dapŏ la arderea varȣluĭ în kȣptoare, trebȣe iarъшĭ o mare atenцiȣne; kъчĭ kъtimile чele marĭ d'aчidŏ karbonikŏ kare ese din kȣptoare, poate sъ prodȣkъ vъtъmъrĭ marĭ шi kiarŏ otrъvirĭ.

Dapŏ kiarŏ în kasele noastre pe abindŏ atenцiȣnĭ, poate se se întîmple nenoroчirĭ. Koшȣrile vetrilorŏ шi a sobelorŏ noastre, nȣ nȣmaĭ kъ înlesneskŏ perderea lemnȣluĭ шi eшirea fȣmȣluĭ, чi шi a gazȣluĭ aчidŏ karbonikŏ; de aчeea, kîndŏ nȣ barъ чine-va de seamъ шi astȣpъ kapakȣlŏ sobeĭ iarna pînъ kîndŏ nȣ s'a desvoltatŏ *din kъrbȣniĭ aprinшĭ totŏ gazȣlŏ aчidŏ karbonikŏ* kare'lŏ aŏ, poate sъ se otrъveaskъ toцĭ lokȣitoriĭ aчesteĭ kase, prekȣmŏ s'a шi întîmplatŏ în maĭ mȣlte rîndȣrĭ asemenea nenoroчire kъ aŏ gъsitŏ dimineaцъ pe oamenĭ morцĭ asfiksiaцĭ (nekaцĭ) de aerȣlŏ otrъvitŏ kare sъ sȣe din kъrbȣnĭ aprinшĭ. Eatъ o regȣlъ ȝeneralъ: pînъ kîndŏ s'aratъ ka o flakъrъ vînъtъ peste kъrbȣni, pînъ atȣnчĭ e perikȣlosŏ a astȣpa kapakȣlŏ, kъчĭ esistъ aerȣlŏ otrъvitŏ.

La asemenea oamenĭ asfiksiaцĭ (nekaцĭ) de gazŏ karbonikŏ, remediȣlŏ чelŏ maĭ bȣnŏ este d'a tȣrna peste dînшiĭ apъ reчe, d'aĭ slobozi kȣrîndŏ sînџe din vînъ шi d'aĭ tȣrna în gitŏ чeva oцetŏ, dîndȣ'ĭ шi oцetŏ tare de mirositŏ. Dapъ de mȣlte orĭ, asfiksiaцĭ nȣmaĭ sintŏ de skȣlatŏ шi sîntŏ perdȣцĭ. *)

Este kȣriosŏ aчeea чe a raportatŏ ȣniĭ oamenĭ asfiksiaцĭ de gazŏ karbonikŏ, însъ kare aŏ skъpatŏ. Eĭ zikŏ, kъ, kîndŏ aŏ înчepȣtŏ sъ simцъ ameцealъ provenindŏ din respirarea aчestȣĭ gazŏ, *îndatъ aŏ fostŏ пъtrȣnшĭ d'o плъчere nespȣsъ*, în kîtŏ îĭ a fostŏ peste пȣtinцъ d'a se skȣla шi a skъpa; parkъ aŏ fostŏ legaцĭ kȣ ȣnŏ fermekŏ la patȣlŏ lorŏ, prin legъtȣrĭ neresistibile. Aчeasta însъ nȣ s'a întîmplatŏ nȣmaĭ la inspiraцiȣnea gazȣluĭ karbonikŏ, чi шi la alte gaze kare îmbatъ pe omŏ, însъ prodȣkîndŏ atȣnчĭ o simцire plъkȣtъ kare o prodȣчe шi beцiea, prekȣmŏ o шtie prea bine ȣniĭ oameniĭ; însъ kredŏ foarte пȣцinŏ din lektoriĭ жȣrnalȣluĭ Isisŏ.

Rъsȣflarea oamenilorŏ шi animalelorŏ, amŏ zisŏ maĭ sȣsŏ, este ȣnŏ izvorŏ importantŏ pentrȣ prodȣkцiȣnea aerȣluĭ otrъvitŏ saŏ a gazȣluĭ aчidŏ karbonikŏ шi într'adevъrŏ aerȣlŏ sъ strikъ din чe în чe maĭ rъŏ. kȣ kîtŏ maĭ mȣlцĭ oamenĭ rъsȣflъ într'însȣlŏ; asta este шi kaȣza kъ în korabie, kasarme, temniцe, spitalele шi alte lokȣrĭ, ȣnde sîntŏ adȣnaцĭ mȣlцĭ oamenĭ. aerȣlŏ sъ strikъ, dakъ n'aŏ grijъ a renoi aerȣlŏ din timпŏ în timпŏ. Boalele rele шi perikȣloase prekȣmŏ skorbȣtȣ шi tifȣsŏ s'aratъ în aчeste lokȣrĭ шi deчimeazъ popolaцiȣnea d'aкolo. Kiarŏ la o salъ de balŏ ȣmplȣtъ kȣ mȣlцĭ oamenĭ, se vede peste kîte-va ore, inflȣinцa prezinцeĭ attora oamenĭ împreȣnaцĭ la ȣnŏ lokŏ. Negreшitŏ kъ fie-kare din noĭ a observatŏ kъ dȣpe чe a цinȣtŏ balȣlŏ kîte-va ore, lȣmînъrile aprinse în salъ, nȣmaĭ ardŏ kȣ atîta vioiчiȣne ka la înчepȣtȣlŏ balȣluĭ; flama lorŏ, din albъ kare era nainte, devine galbenĭ; parkъ pe kîndŏ oameniĭ sъ înveseleskŏ maĭ mȣltŏ, kȣ atîtŏ lȣmînъrile de balŏ sъ întristezŏ maĭ mȣltŏ.

Aчeasta provine din kaȣza kъ veseliea шi danцȣlŏ oamenilorŏ le înkъlzeшte sînџele înkъ maĭ mȣltŏ, apoĭ atȣnчĭ rъsȣflъ înkъ maĭ iȣte, prin ȣrmare konsȣmŏ aerȣlŏ vieцeĭ în kъtîmĭ înkъ maĭ marĭ, de aчeea rъmîne pentrȣ bietele lȣmînъrĭ пȣцinŏ aerŏ, kare aŏ trebȣinцъ pentrȣ arsȣra lorŏ; întokmaĭ ka noĭ pentrȣ vieaцa noastrъ, de aчeea lȣmînъrile sъ întȣneчezŏ din чe în чe maĭ mȣltŏ.

Eatъ kȣmŏ este lȣmea: veseliea ȣnȣia, adȣчe întristarea altȣia.

*) NOTЪ. Skriindŏ aчeasta kiarŏ astъzĭ amŏ konstatatŏ o femee bъtrînъ gъsitъ moartъ asfiksiatъ în odaiea eĭ din kaȣza mangalȣluĭ kȣ kъrbȣnii aprinшi.

Tipъritŏ în Tipografiea Koleџiȣluĭ Sf. Sava.